

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ

У статті висвітлено окремі питання інвестиційного клімату в Україні. Розглянуто аспекти інвестиційної політики держави, які потребують кваліфікованого вирішення. Розглянуто основні причини, які стримують інвестиційну активність в Україні. Зроблено дослідження інвестиційного потенціалу країни.

In the article selected some questions of forming the investment climate in Ukraine. The aspects of the states investment policy which require skilled solution are considered. The principal reasons which restrain investment activity in Ukraine are considered. Researches of investment potential of country are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна, з точки зору географічного розміщення, сприяє інвестиційним потокам завдяки її близькості до Європи, до Центральної Азії і, звичайно, Росії. Чорноморські порти, які не замерзають, дозволяють транспортувати вантажі з південних до північних країн, та з північних країн через Чорне море на Близький Схід. Україна має сухопутні кордони з 8 країнами і понад 2700 кілометрів берегової лінії.

Причому, все це розташовано у самому центрі Європи і визначає природні конкурентні переваги.

Основною метою статті є аналіз суті залучення інвестицій в Україну через її привабливість з точки зору стану інвестиційного клімату України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Над цією проблемою працювали і працюють такі економісти нашої країни, як О.В. Гаврилук, О.К. Малютін, І.К. Михасюк, Д.М. Стеченко.

У своїх монографіях вони висвітлюють проблеми економіки, пов'язані із залученням інвестицій із закордону та зі станом інвестиційного клімату в Україні.

Статус української економіки ґрунтується на декількох складових, серед яких величина території, наявність кваліфікованої робочої сили і якість вищої школи. Але варто визначити, що цих конкурентних переваг у сучасній глобальній економіці вже недостатньо, крім того, навіть вони втрачаються. Робоча сила в Україні дійсно кваліфікована і дешева, але вже зараз експерти відзначають, що її ринок праці не досить гнучкий і не встигає за розвитком економіки. Отже, доцільно акцентувати увагу на необхідності теоретичного і практичного переосмислення однієї з детермінант національної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості – фактора дешевої робочої сили.

Незважаючи на значний приріст, іноземні інвестиції, як і раніше, продовжують відігравати досить незначну роль у розвитку української економіки. Згідно з даними Держкомстату, в 2007 році з усіх інвестиційних вкладень усередині країни, включаючи кошти українських компаній і держбюджету, частка іноземних інвестицій у структурі капіталовкладень ледь досягла 2,7%. Інвестори уникають вкладень в основний капітал, зберігається тенденція їх спрямування здебільшого в галузі зі швидким оборотом капіталу чи у непромисловий сектор, зокрема в купівлю нерухомості. У 2007 році всього надійшло 7,88 млрд. дол., у галузевому розрізі лідирують інвестиції у фінансові установи, насамперед банки – 16,3 %, підприємства торгівлі, з ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 10,4%, в організації, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям, – 8,6%.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Привабливість України як об'єкта для інвестицій іноземного капіталу можна охарактеризувати на основі такого сценарію вкладення коштів: найбільшою популярністю користуються галузі, які

переживають піднесення і зорієнтовані на внутрішнє споживання (зв'язок, банківська сфера і страхування, будівництво готелів і офісів, складів і доріг); імідж країни як глобального виробника невеликий.

Фінансовий сектор є привабливим для зовнішнього інвестора завдяки вищим порівняно з європейськими країнами процентним ставкам і значним темпам динаміки банківської діяльності. Частка іноземного капіталу в банківському секторі перевищує третину, що, за східноєвропейськими критеріями, означає ще ненасичений ринок: в Угорщині, Румунії, Словаччині та Болгарії іноземний капітал сконцентрував майже 100 % банківських активів.

Іноземна присутність у вітчизняних фінансових установах з кожним роком зростає: за 2006-2008 роки на український банківський ринок вийшло 12 нових серйозних іноземних контрагентів, серед яких "UniCredit" (Італія), "Reiffeisen" (Австрія), "BNP Paribas" (Франція), "Erste" (Австрія) і "Swedbank" (Швеція). Щоправда, в Україні залишилося вже мало банків, привабливих для придбання. І тепер, коли більша частина великих українських банків куплена іноземними інвесторами, на черзі банки середнього розміру. Нерезиденти активно скуповують навіть банки з сьомого десятка. Наприклад, у 2007 році на вітчизняний ринок вийшов "Банк Грузії", який за 150 млн. дол. придбав 94,42 % акцій "Універсального Банку Розвитку й Партнерства". Тут сприятливим для іноземців став основний недолік українського банківського сектору, а саме фрагментарність і роздробленість. Зі 170 фінансових установ (що, за світовими критеріями чимало) близько 20 – дійсно великі, ще стільки ж перебувають у стадії ліквідації, інші – середні та дрібні банки з капіталом досить низької якості. За даними Національного банку України, на початку 2008 року частка іноземного капіталу склала 35 % сукупного статутного капіталу українських банків (у 2007-му – 27 %); в Україні функціонують 47 банків з іноземним капіталом (на початку 2007-го – 35 %), у тому числі 17 – зі 100 % іноземного капіталу (на початку 2007-го – 13%) [1, с.592].

Основні причини, які стримують інвестиційну активність в Україні:

1. Економічні:

- низькі темпи реформування економічної системи;
- складна й негнучка податкова система;
- недостатній розвиток малого й середнього бізнесу;
- високий рівень тіньової економіки й економічної злочинності.

2. Політичні й правові:

- наявність протиріч між виконавчими й законодавчими органами влади;
- недосконалість правової бази, відсутність логічно завершеного системного законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності.

3. Організаційні:

- відсутність сучасної системи організації державного управління економічними процесами з використанням нових стилів і методів управління;
- відсутність системного інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності;
- нерозвиненість ринкової інфраструктури.

4. Соціальні:

- корупція й бюрократія при вирішенні питань здійснення інвестиційної діяльності.

У сукупності усі ці причини ведуть до становлення несприятливих умов здійснення інвестиційної діяльності в Україні.

Цілі статті. Україна не здобула серйозних досягнень у забезпеченні національної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Згідно з оцінкою Всесвітнього економічного форуму, що міститься у "глобальному звіті про конкурентоспроможність 2007-2008" (The Global Competitiveness Report 2007-2008), рейтинг глобальної конкурентоспроможності України в 2007 році знизився з 69-ї до 73-ї позиції (але при цьому вона випередила двох членів Євросоюзу – Румунію і Болгарію). Індекс глобальної конкурентоспроможності оцінює 131 країну за дев'ятьма критеріями, що охоплюють понад 100 індикаторів продуктивності та ефективності їх економік. Ураховуються ступінь розвитку

таких економічних параметрів, як інституції, інфраструктура, макроекономіка, охорона здоров'я, освіта, ефективність ринків, технологічне оснащення, бізнесове середовище та інноваційна сфера. У даному контексті Україні бракує й системних реформ, що також впливає на низькі оцінки. Найбільш конкурентоспроможною є економіка США (1-ше місце), 2-ге місце посідає Швейцарія, за якою йдуть Данія, Швеція, Німеччина, Фінляндія та Сінгапур. Серед країн, що розвиваються, лідирують і поліпшують свої позиції Китай (34-те місце) та Індія (48-ме місце). Країни Латинської Америки очолює Чилі (26-те місце), а на Близькому Сході – Ізраїль (17-та позиція). Аутсайдерами стали африканські країни – Чад, Бурунді та Зімбабве, які посіли місця зі 129-го по 131-ше.

Серед колишніх республік СРСР лідирує Естонія – 27-ме місце (у 2006 році – 25-те). Усі країни СНД виявилися менш конкурентоспроможними порівняно з Росією, яка поліпшила свою позицію, посівши 58-ме місце у рейтингу (2006 року – 59-те). Європейські країни-лідери рейтингу не тільки мають у середньому нижчий рівень державного боргу порівняно з іншими європейськими країнами, але й досягли бюджетного профіциту, проводячи активну соціальну політику. Порівняння між Україною та її сусідами дає можливість зрозуміти важливу роль членства в ЄС у розвитку конкурентоспроможності, причому не обов'язково позитивну. Наприклад, Польща у 2007 році перемістилася з 48-ї позиції на 51-шу, а Румунія посіла останнє для країн ЄС місце – 74-те. Інші країни, наприклад Туреччина, виграли від надання статусу кандидата у Євро-союз, про що свідчить її переміщення на сім позицій угору в рейтингу. Зміни рейтингу в 2006-2007 роках для деяких країн світу ілюструють дані табл. 1.

Таблиця 1

Індекс глобальної конкурентоспроможності деяких країн у 2006-2007 роках

Країна	Рейтинг	
	2006	2007
США	6	1
Швейцарія	1	2
Данія	4	3
Швеція	3	4
Фінляндія	2	6
Сінгапур	5	7
Естонія	25	27
Польща	48	51
Туреччина	60	53
Росія	59	58
Україна	69	73

Виклад основного матеріалу дослідження. Падіння рейтингу України пов'язано, крім іншого, з низькою продуктивністю національної економіки, хоча і констатувалося зростання ВВП. Треба зауважити, що даний рейтинг складається, перш за все, для урядів країн, а не для приватних інвесторів, тому в основному впливає на оцінку політиків, а не на мотивацію або рішення приватного бізнесу.

Для України було виділено (зі 130 країн) як конкурентні переваги, так і бар'єри. До переваг віднесено гідну вищу освіту, тобто університети (17-те місце), розмір державного боргу (17-те), вартість робочої сили (26-те), залізнична мережа (31-ше), інноваційний потенціал (40-ве), якість математичної освіти (44-те). Лімітуючі фактори склали: торгівельні бар'єри (123-те місце у світі), інвестиційне законодавство (123-те), прозорість державної політики (119-те), надійність банківської системи (119-те), стандарти аудита і звітності (118-те), митні процедури (118-те), права власності (118-те), якість автомобільних доріг (116-те), авіатранспортна інфраструктура (116-те). Таким чином, регулювання умов ведення бізнесу в Україні залишається незадовільним. Наприклад, для отримання усіх дозволів на будівництво потрібно пройти 50 окремих етапів, що може затягнутися на 750 днів, а реєстрація прав

власності у 2006 році передбачала виконання десяти процедур, на які, в середньому, витрачалося 93 дні [2,с.240].

Важливе значення для інвестиційної привабливості мають доходи населення. Згідно з даними Нюрнберзького інституту ринкових досліджень (Німеччина), у 2007 році Україна посіла передостаннє, 39-те, місце в рейтингу за купівельною спроможністю на душу населення в Європі, однак при цьому демонструє найшвидші на континенті темпи зростання цього показника: за рік добробут українців підвищився на 27 % – 300 євро на людину, а купівельна спроможність зросла до 1487 євро. Проте кардинальних зрушень не відбулося, країна є найбіднішою (за винятком Молдови) на континенті. До того ж це підвищення багато в чому детерміновано "бумом" у 2007 році кредитування на придбання побутової техніки, автомобілів тощо. Це підтверджують і дані "Доповіді про розвиток людини 2007/2008", опублікованої в листопаді 2007-го, де за рівнем життя Україна посіла 76-те місце серед 175 країн (у 1990-му вона перебувала на 45-му) й майже не поліпшує свого становища.

За відсутності істотних коливань можна зробити певні застереження щодо надійності української валюти. Світова рецесія здатна вплинути на стабільність гривні й трансформацію мотивації інвесторів до скорочення позицій на ринках, що розвиваються, до яких належить і Україна. Уповільнення ж темпів зростання ПІІ та позик може призвести до загрози її девальвації. Зменшення цього ризику ймовірно лише за рахунок зміни режиму монетарної політики – з фіксованого курсу до валютного кошика [4,с.114].

Все це мало своє підтвердження вже у вересні 2008 року.

Ситуація з іноземними інвесторами також потребує конкретизації залежно від статусу (портфельного чи прямого). Портфельні інвестори, як вкладають кошти в акції підприємств, традиційно оперативніше реагують на перепади політичної кон'юнктури.

У більшості випадків іноземний інвестор, що працює у сфері ПІІ, вкладає капітал на українському ринку під конкретний інвестиційний проект – добре вивчений, опрацьований і готовий до реалізації. При цьому транзакційні витрати на купівлю-продаж активу є досить великими і, як правило, можуть бути покриті вже після реалізації проекту. Тому іноземний інвестор у короткостроковій перспективі не реагуватиме на зміну "країнних" ризиків, до яких належить і політика: головною, хоча й не єдиною умовою його функціонування є впевненість у повному захисті прав власності. У разі її дотримання інвестиційний проект може бути започатковано без урахування короткострокових ризиків. Отже, для прямих інвесторів, які розглядають ринок з позицій довгострокової перспективи, вкладають кошти в матеріальні активи і виробництво, «стабільна нестабільність» уже стала закономірною та передбачуваною, тому виникнення чергового політичного конфлікту й не спричиняє виведення їх капіталів за кордон. Більшість з них сприймають політичні процеси в Україні як частину демократичних змін і не вважають за необхідне припинити підприємницьку діяльність.

Водночас зниження капіталізації внаслідок політичної нестабільності здатне негативно вплинути на вартість компаній у межах розміщення акцій чи в угодах щодо поглинань. Жоден інвестор не ризикне реалізовувати такі угоди в умовах політичної кризи. Це ще один негативний фактор політичних подій, адже насамперед стратегічні інвестори забезпечують приплив іноземної валюти та інвестицій в країну. Представники багатьох іноземних компаній відкрито стверджують, що надходження масштабних інвестицій в Україну ускладнюється відсутністю стабільності навіть на короткий проміжок часу. Унаслідок цього привабливість українських компаній для іноземних інвесторів не зменшиться, але деякі з них займають вичікувальну позицію [6,с.374].

Висновки і перспективи подальших розробок. В Україні існує ряд передумов для залучення інвестицій:

– вона становить один з найбільших ринків в Європі, який характеризується великим, з точки зору природних і людських ресурсів, потенціалом, що, у свою чергу, значно підвищує інтерес до неї з боку світових ТНК, яким для збільшення своїх капіталів необхідно шукати нові ринки збуту товарів;

– доступ до стратегічних ринків, зокрема, ЄС – одного з найбільших світових ринків, Росії – найбільш динамічного світового ринку, сусідство із Середнім Сходом;
– інтерес інвесторів до гірничодобувної промисловості, сільського господарства, хімічної промисловості та металургії може бути використаний для залучення коштів у ці найперспективніші галузі.

В останні роки обсяги інвестицій в Україні перебувають на рівні 20-22 % ВВП, тобто їх недостатньо для забезпечення довгострокової позитивної економічної динаміки, формування ефективних основних фондів і сучасної інфраструктури, без яких практично неможливий перехід до повноцінного ринку і широкий розвиток міжнародної інвестиційної діяльності.

Сьогодні, як ніколи, потрібна швидка віддача від вкладених коштів з тим, щоб максимально сприяти якнайскорішому виходу економіки з кризового стану. Тому розвиток цієї сфери не тільки актуальний, але й досить привабливий для зарубіжних інвесторів, оскільки саме тут у відносно короткі терміни, як правило, окупаються первісні затрати й одночасно створюється сприятлива матеріальна основа для підвищення ділової активності іноземного капіталу.

Економіка України характеризується залежністю від політичних ризиків (як внутрішніх, так і зовнішніх), послабленням центральної влади, інфляцією та високою залежністю від низьких цін на енергоресурси. Тому на даному етапі потрібні комплексні інституційні зміни, реструктуризація економіки на сучасній технологічній базі. З метою подальшої лібералізації національних ринків слід продовжувати політику зменшення адміністративного регулювання, скасування значної частини ліцензійних вимог, більшості обмежень на іноземну валюту та розпочати процес трансформацій сільськогосподарського сектору економіки.

Специфіка теперішньої ситуації в країні полягає у тому, що необхідні зміни потрібно провести в якомога коротші терміни, оскільки Україна повинна забезпечити сприятливий інвестиційний клімат для бізнесу, з огляду на участь, зокрема, в проєкті ЄВРО-2012 (від якого очікують залучення іноземних інвестицій у розмірі близько 20 млрд. дол. США).

Досить позитивним моментом є те, що необхідність поліпшення інвестиційного клімату усвідомлюється і урядом, і Президентом України. Це одне з пріоритетних завдань економічної політики держави, про що свідчать затвердження концепції Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2008-2011 роки і створення Ради інвесторів при Кабінеті Міністрів України, до складу якої входять представники провідних компаній.

Література

1. Малютін О.К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні: Підручник. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2008. – 592 с.
2. Плотніков О.В. Ultima ratio економічних реформ: Монографія. – К.: Кондор, 2007. – 240 с.
3. The Global Competitiveness Report 2007-2008 // Dokument HTML. – <http://www.gcr.weforum.org>.
4. Гаврилюк О.В. Інвестиційні фонди: сутність і напрями діяльності: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2008. – 114 с.
5. Бард В.С. Инвестиционные проблемы российской экономики. – М.: Экзамен, 2006. – 384 с.
6. Стеченко Д.М. Розміщення виробничих сил і регіоналістика: Монографія. – Київ.: Викар, 2006. – 374 с.